

Історія української філософської думки

ПЛАН

- Роль та місце укр. Філософії
- Філософська думка Київської Русі
- Філософія українського відродження та барокко
- Класична українська філософія (17-19 ст.)
- Філософія Григорія Сковороди
- Філософія національної ідеї 19 ст.
- Філософія 20-21 ст.

Значення української філософської думки

- Українська філософія є органічним додатком до всесвітньої філософії. Вона показує еволюцію «української свідомості». Дозволяє зрозуміти світосприйняття українців.

Русь і любовмудріє

- УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА – ЦЕ КОРДОННА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: СИНТЕЗ ЗАХОДУ І СХОДУ, ПІВНОЧІ І ПІВДНЯ (ШЛЯХ З ВАРЯГІВ У ГРЕКИ); СИНТЕЗ ЗАХОДУ І СХОДУ, ПІВНОЧІ І ПІВДНЯ (ШЛЯХ З ВАРЯГІВ У ГРЕКИ); КУЛЬТУРИ ЛІСУ І КУЛЬТУРИ СТЕПУ; КУЛЬТУРИ ЛІСУ І КУЛЬТУРИ СТЕПУ; РИМСЬКОЇ ТА ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ; РИМСЬКОЇ ТА ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ; ЗЕМЛЕРОБСЬКОГО І КОЗАЦЬКОГО СТИЛЮ ЖИТТЯ; ЗЕМЛЕРОБСЬКОГО І КОЗАЦЬКОГО СТИЛЮ ЖИТТЯ; ФОЛЬКЛОРНО-ЯЗИЧНИЦЬКОЇ ТА ХРИСТІЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ФОЛЬКЛОРНО-ЯЗИЧНИЦЬКОЇ ТА ХРИСТІЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

ХАРАКТЕР УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

- ❑ КОРДОЦЕНТРИЧНІСТЬ;
 - ❑ ГУМАНІЗМ,
 - ❑ АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ
 - ❑ РЕЛІГІЙНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ
 - ❑ ЕМОЦІЙНО-ЧУТЛИВИЙ ХАРАКТЕР;
 - ❑ ІНДИВІДУАЛІЗМ;
 - ❑ ВОЛЕЛЮБНІСТЬ;
 - ❑ ДЕМОКРАТИЗМ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ;
 - ❑ ШАНОБЛИВЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ
- СПРЯМОВАНІСТЬ НА ПОШУК ПРАВДИ І
МУДРОСТІ – **ПРАКТИЧНИЙ** ХАРАКТЕР

ЗВОРОТНІЙ БІК ТОЛЕРАНТНОСТІ УКРАЇНЦІВ:

- ❑ ПОКІРЛИВІСТЬ ДОЛІ;
КОМПЛЕКС НЕПОВНОЦІННОСТІ,
- ❑ ПРОВІНЦІЙНОСТІ;
ВОЛЕЛЮБНІСТЬ ЧАСТО МЕЖУЄ З
ГОТОВНІСТЮ ДО АНАРХІЧНИХ НАСТРОЇВ
І СХИЛЬНІСТЮ ДО КРАЙНОЩІВ

Античні поселення (7-6 ст.до н.е.)

- "велика грецька колонізація"
у Північному Причорномор'ї:

Борисфеніда

Ольвія

Херсонес

Тіра

Пантікапей

Фанагорія

□ **СКІФИ**

САРМАТИ

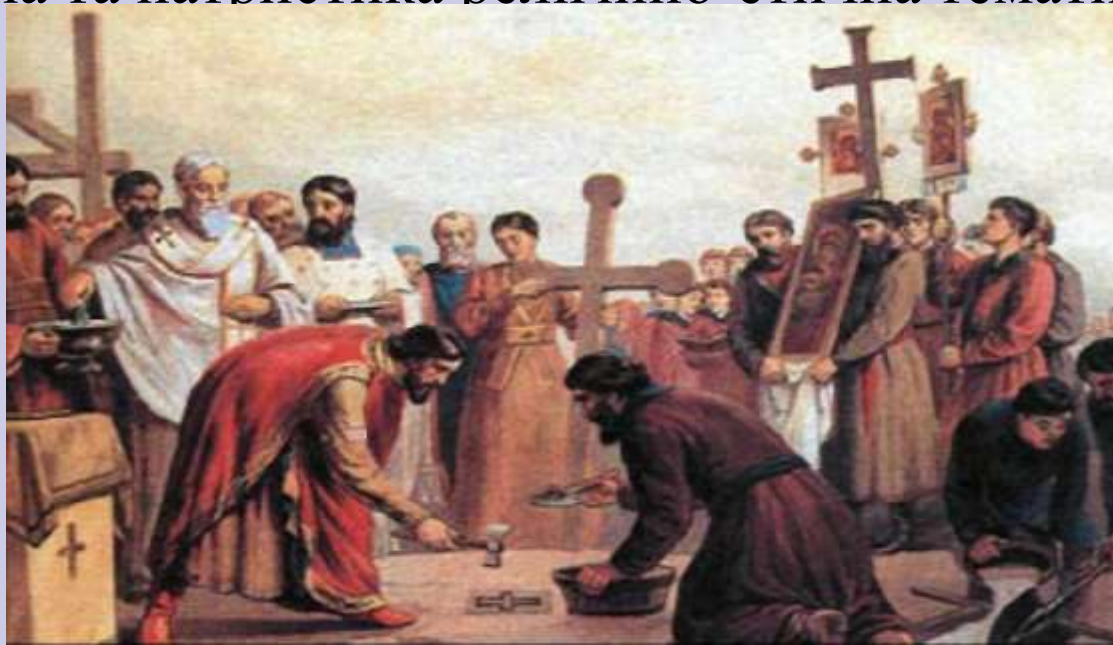
- ❑ Берись за справу не поспішаючи, а почате доводь до кінця;
- ❑ Слухай побільше;
- ❑ Бери переконанням, а не силою;

Біант

- ❑ Набувай у молодості благополуччя, а в старості – мудрість;
- ❑ Безрозсудності не схвалюй;
- ❑ Розсудливість – люби;
- ❑ Подивись на себе в дзеркало і коли виглядаєш прекрасно, – поступай прекрасно, а якщо виглядаєш потворно, то виправляй природний недолік добропорядністю;
- ❑ Набуваєш: справою своєю – пам'ять про себе, належною мірою – обережність, характером – благородство, працею – терпіння, словом – переконання, рішенням – справедливість, відвагою – мужність, діянням – владу, а славою – верховенство.

- **КНЯЖА ДОБА (8-13 СТ.):** людина є центром світу і саме в людині знаходиться сенс її існування. Світ уявляється замкнутим у собі. Природа (макрокосм) служить людині (мікрокосму), допомагає їй матеріальними благами і через неї Бог відкриває людині заповіді поведінки. Світ повертається до людини і бере безпосередню участь в її житті.
- Іларіон Київський, Нестор-літописець, Кирил Туровський, Никифор та Климент Смолятич.
- духовним джерелом філософської думки стають антична спадщина та патристика релігійно-етична тематика

- Переклади
- Власні твори:

СЛОВО ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ КИЇВСЬКОГО
МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

ПРОПОВІДІ КИРИЛА ТУРОВСЬКОГО

ПОВЧАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА;

ПОВЧАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА;

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ;

ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ ЛІТ

- на думку Климента Смолятича, головна мета пізнання — пізнання слави і всемогутності Бога можлива тільки через дослідження предметів і явищ навколишнього людини світу. Провідне місце в цьому процесі належить розуму. Саме в розумі людський дух отримує своє земне буття і спрямовується до пізнання Бога, прихованого в «тварі».

- ▶ **Кирило Туровський:**
- ▶ Світ, людина постають з власною долею, позбавляються небесного покровителя.
- ▶ прагне дати картину приналежності Бога до мирського життя, його служіння людині
- ▶ творіння світу Богом і олюднення Бога здійснюється в інтересах людини
- ▶ не можна безкарно творити зло навіть з добрих спонукань

- **Данило Заточник:**
- Проголошення особистісних началу давньоруської думки,
- засудження будь-якої ієрархізації соціального буття,
- розгляд людини поза приналежності до якогось стану,
- розум — центр міркувань.
- добро і зло - з позицій життєвої практики, народної мудрості.
- Засуджуючи шлюб без кохання, чернецтво без святості він послідовно проводив думку про те, що сила людського розуму над всіх інших сил, а особливо сили багатства і влади.

Розуміння понять «філософія» і «філософ».

Іоанн Дамаскін у «Діалектиці»:

1. «Філософія є пізнання сутнього, оскільки воно сутнє, тобто пізнання природи сутнього...»
2. «Філософія є пізнання речей Божих та людських, тобто видимих і невидимих...»
3. «Філософія є роздум про смерть, як самовільну, так і природну...»
4. «Філософія є уподібнення Богів...»
5. «Філософія є мистецтво мистецтв і наука наук, бо філософія є початок всякого мистецтва...»
6. «Філософія є любов до мудрості, а істинна ж мудрість є Бог, тому любов до Бога є істинна філософія»

- У “Житії” Костянтина (Кирила) Філософа:
- філософія — це знання речей божественних і людських, завдяки яким людина може наблизитись до Бога,.
- Мудрість постає не стільки як знання істини, а й як «житіє в істині», не лише слово, а й діло.
- філософія мала не духовно-теоретичний, а духовно-практичний вимір, дієву сутність.
- Філософом вважали лише того, хто, здобувши істину шляхом нагромадження книжних знань, налаштовував своє життя згідно з її основними принципами.

Філософія українського відродження та барокко XIV-XVIII

УКРАЇНСЬКЕ БАРОКО

Барокова література

Основні представники українського бароко — поетамі Іван Миколайович Андруш, Іоанн Миколайович Савицький, Іоанн Баронський, Іван Рутенський, Іоанн Григорій Савицький.

Найвідоміші твори: духовні вірші, канони, псалми, а з XVIII ст. — світська драма.

Цікаво, що на той час в Україні не було ніякого бароко, тому всі твори були написані в стилі, який називається «українським бароком». Це означає, що автори використовували до речей, які були характерні для бароко, але в Україні.

Іван Миколайович Андруш, Іоанн Миколайович Савицький, Іоанн Баронський, Іван Рутенський, Іоанн Григорій Савицький.

Собор Святої Трійці

Всередині Собору Святої Трійці

І. Савицький

- Розпад Київської Русі,
- татаро-монгольська навала затримала розвиток української філософської думки.
- В XV-XVI ст. йде процес її відродження,
- спостерігається розповсюдження гуманістичних ідей, носіями яких виступали
- Юрій Дрогобич (1450–1494),
- Павло Русин (1470–1517),
- Лукаш (з Нового Міста) (? — 1542),
- Станіслав Оріховський-Роксолан (1513–1566).
-
- Людина, як частина природи, має право на задоволення своїх земних потреб, гармонічний розвиток душі та тіла, слідування законам природи.

- Насильна **полонізація** українського народу, супроводжувалась його національним, економічним і духовним пригніченням, що особливо посилилась після прийняття Брестської унії (1596).
- У виробленні нових філософських, світоглядних поглядів істотну роль зіграли Іван Вишенський (1545–1550 — † після 1620), Лаврентій Зизаній (1560-ті — † після лютого 1634), Ісає Копинський (? — † 5 жовтня 1640), Кирило Ставровецький (? — † 1646), Касіян Сакович (1578 — † 1647), Памво Беринда (? — † 1632), Захарія Копистенський (? — † 1627), Сильвестр Косів (? — † 13 (23) квітня 1657), Петро Могила (1596–1647) та інші визначні діячі української культури.

Діяльність **книжників**: кириличні друкарні, випуск східнослов'янських книг. (Іван Федоров)
Мережа культурно-освітніх центрів, Острозький, з 1576, на Волині (К. Острозький): академія, друкарня, літературний гурток.

- Острозька академія об'єднала визначних представників української культури. Вони розробляли філософські ідеї в контексті релігійно-духовної творчості, здебільшого у річищі києво-руської філософської традиції.

- Г. Смотрицький, К. Лукарис, К.Острозький, Х. Філарет, І.Вишенський, С. Пекалід та ін.

Юрій Дрогобич “Прогностик 1479 року”

Апостол І.Федорова (1574)

рукописне ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ
(1556-1561)

на цій Біблії традиційно з 1991 року
присягають президенти України

Братства (кін.XVI – поч. XVII)

- громадські центри оборони української духовної культури від сторонніх впливів. Львівське Успенське братство. При ньому з 1586 р. діяла школа.
- З її діяльністю пов'язані такі видатні постаті: М. Смотрицький, І. Копинський, К. Транквіліон-Ставровецький.

І. Вишенський (16 ст.)

спирався на ідеї східної патристики, греко-римської філософії.

- Розглядав світ як творіння Бога, вічне самостійне начало, невичерпний розум, абсолютну істину, від якого залежить матеріальний світ.
- Світ і людина, життя і рух — все це творіння Бога. Бог — ідеал добра, справедливості, мудрості, чесності, досконалості.
- сутності людини, її щастя, свободи, надій на звершення.
- Стверджував гідність людини, добро, справедливість, радість, братство.
- Задача філософії в тому, щоб навчити людину праведного життя, формувати духовну стійкість і моральну досконалість.

Київське братство

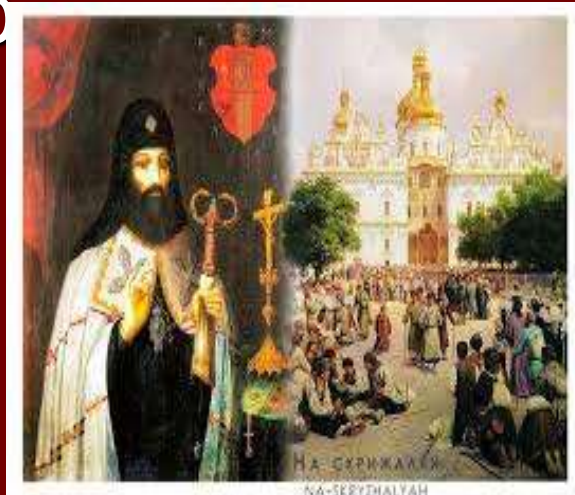
- 15 жовтня 1615 р. відкрито школу.

- З її діяльністю пов'язані імена І.Борецького, Ф. Ієвлевича, І. Трофимовича-Козловського, К.Саковича.

вихід філософської думки на професійний рівень пов'язаний з Києво-Могилянською академією (колегіумом)

- створена у 1632 р. злиттям Київської братської школи і Лаврської школи – «гімназіону», заснованої у 1631 р. митрополитом Київським і Галицьким Петром Могилою

- Філософську традицію Києво-Могилянської академії репрезентує когорта мислителів:

- Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Феофан Прокопович, Георгій Щербицький, Стефан Яворський, Симеон Полоцький та інші

ІНОКЕНТІЙ ГІЗЕЛЬ

- Брав активну участь у створенні «Києво-Печерського патерика» (1661) Гізелю приписують авторство «Синописа» — першого нарису історії України
- Автор філософсько-богословських праць: «Твір про всю філософію» (1645–1647), «Мир з Богом людині» (1669) та полемічного трактату «Правдива віра» (1668)
- **Пізнання:** речі зовнішнього світу, діючи на органи чуття людини, посилають їм чуттєві образи. Останні, потрапляючи на якийсь з органів чуття, відтискаються на ньому і стають «закарбованими образами» (*species impressae*). Закарбовані образи, діючи на відповідний орган чуття, викликають відчуття, внаслідок чого ці закарбовані образи стають вже відображеними (*species expressae*)

Феофан Прокопович

- Читав лекції з риторики, логіки, фізики, математики й етики. Автор «Букваря»
- Написав трагікомедію «Володимир», присвятивши її гетьману Івану Мазепі. Водночас

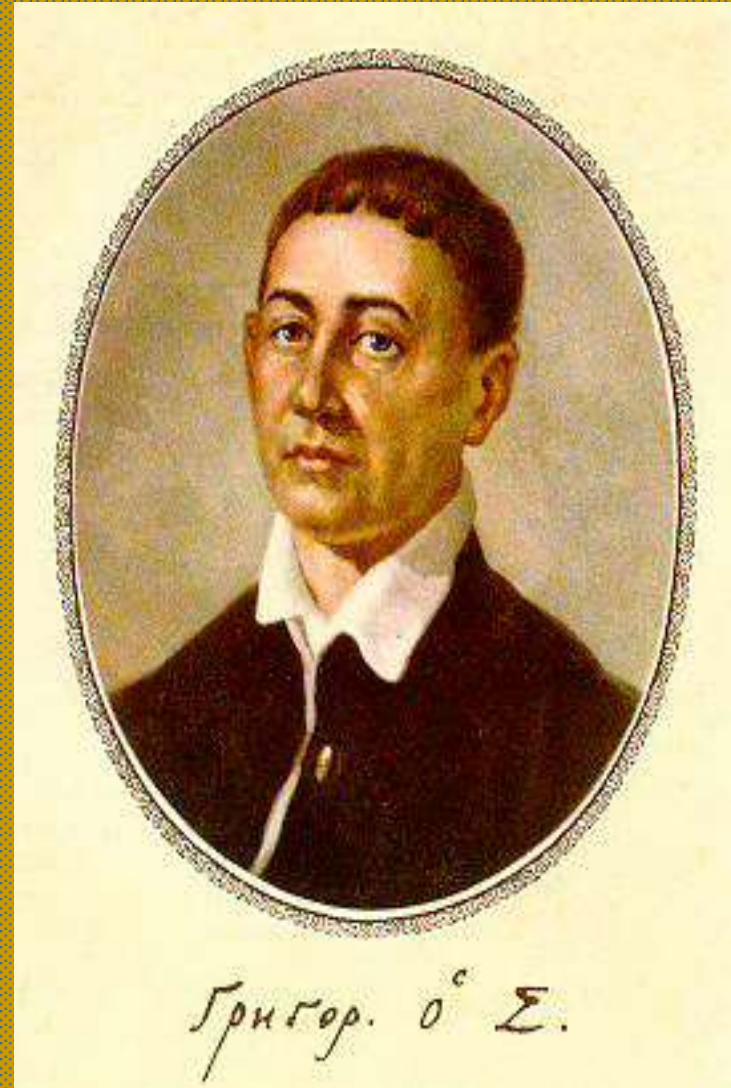
Іоанн Кононович-Горбацький (? — 1653)

- один з перших професорів філософії Києво-Могилянської академії,
- існування світу розглядав незалежно від свідомості людини і людства, а також від того, як він сприймається людиною в понятті душі.
- Основними субстанціональними початками світу вважав матерію і форму, відстоював реальність простору і часу.
- дотримувався концепції **подвійної істини**: богословської і філософської, пов'язаної з вивченням реальних тілесних речей.
- Процес пізнання починається з чуттєвого сприйняття світу на основі чого абстрагуюча діяльність розуму утворює загальні поняття, які є відображеннями тих сутностей, які існують тільки в єдиних речі як щось спільне для них.

Григорій Сковорода

- творець найзначнішого вчення в історії української філософської думки
- щастя людини
- “український Сократ” – Пізнай себе!
- вчення про двонатурність світу: видимої і невидимої
- антитетичний метод
- вченням про три світи: макрокосм (Всесвіт); мікрокосм (людина); світ символів, або Біблія
- сродна праця

Філософія в Україні XIX-XX ст.

- У другій половині XVIII ст. Україна остаточно втратила рештки своєї державної автономії та колишню військову славу. Її територія була поділена на окремі частини: до 80% її входило до складу Російської імперії, а Галичина, Закарпаття, Північна Буковина – до Австрійської.
- В Російській імперії декілька разів викладання філософії в університетах заборонялось, її вважали шкідливою.
- Початок XIX ст. приносить в Україну ідеї західноєвропейської філософи, сюди проникає вчення видатних мислителів німецької класичної філософії: Канта, Фіхте, особливо Шеллінга, Гегеля. Сильний вплив на філософську думку України справили ідеї німецького романтизму, особливо Шеллінга.
- Романтизм сприяв пробудженню національної свідомості українського народу, був співзвучним з прагненням національного відродження України: Кирило-Мефодіївське товариство

- ◆ На початку XIX ст. в Російській імперії, до складу якої входила Україна, були сформовані чотири духовних академії — в Санкт-Петербурзі, Москві, Києві (1819), Казані. Освітні реформи, розгорнуті Олександром I у 1802–1804 рр. були найвпливовішим чинником соціокультурного контексту реформування Києво-Могилянської академії, її трансформації у Київську духовну академію. Від часу свого заснування КДА, стає центром Київського духовного життя, навчальним закладом, де можна здобути безкоштовну вищу освіту. Філософію в академіях, зокрема КДА, вважали цінним засобом здійснення двох головних максим загальної місії вищого духовного закладу: 1) освітньої, спрямованої на формування високого рівня гуманітарної наукової ерудиції; 2) виховної, що робило академії виховними закладами, які готують відповідно налаштованих служителів церкви.

Університети

- Першим університетом на теренах України був Львівський університет, заснований 20 січня 1661 року. У другій половині XVIII ст. він був зруйнований пожежею. У 1784 р. університет знову запрацював у складі чотирьох факультетів. Викладання у ньому здійснювали німецькою і латинською мовами. 1787 р. в складі Львівського університету було засновано «руський інститут» (лат. *studium ruthenum*), у якому навчалися українці, які не володіли латиною, викладання велося українською мовою. На богословсько-філософському відділенні цього інституту основними навчальними дисциплінами були історія церкви, єврейська і грецька мови, біблійна герменевтика, догматичне богослов'я, моральне богослов'я, церковне право, чиста і прикладна математика, акушерство, теоретична і практична філософії. Головним його завданням була підготовка греко-римського духовенства. Значна частина професорів цього інституту не володіла українською мовою і читала свої курси польською; рада університету не вважала професорів *studium ruthenum* членами факультету, зневажливо ставилася до них. У 1809 р. його було закрито, а сам Львівський університет продовжував функціонувати як типовий навчальний заклад Австро-Угорської імперії.

- Харківський університет було засновано 17 січня 1805 року завдяки ініціативі В. Каразіна та харківської громадськості, зокрема письменника та архітектора О. Палицина, харківського міського голови Г. Урюпіна. В університеті працювало чотири факультети: словесний, етико-політичний, фізико-математичний і медичний. Першим ректором був Іван Рижський (1759–1811).

Київський університет

- 8 листопада 1833 р., коли було підтримано подання міністра освіти С. С. Уварова про заснування Імператорського Університету Св. Володимира на базі перенесеного до Києва польського Кременецького ліцею. 15 липня 1834 р., у день пам'яті святого рівноапостольного князя Володимира, відбулося урочисте відкриття університету.
- На посаді першого ректора Університету наказом імператора Миколи I було затверджено 30-річного професора ботаніки, історика, фольклориста, видатного вченого-енциклопедиста **Михайла Максимовича**.
- У 1834-1835 навчальному році в університеті працював лише один філософський факультет із двома відділеннями: історико-філологічним та фізико-математичним.

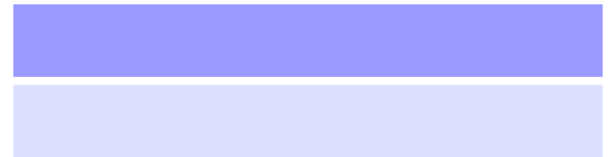

Популяризаторами, дослідниками систем І. Канта, І. Фіхте, Г. Шеллінга і Г. Гегеля, стали українські філософи: **П. Лодій, Л. Якоб, В.Довгович, Я. Рубан, Й. Шад, М.Максимович, Й. Міхневич, О. Новицький,**

С. Гогоцький.

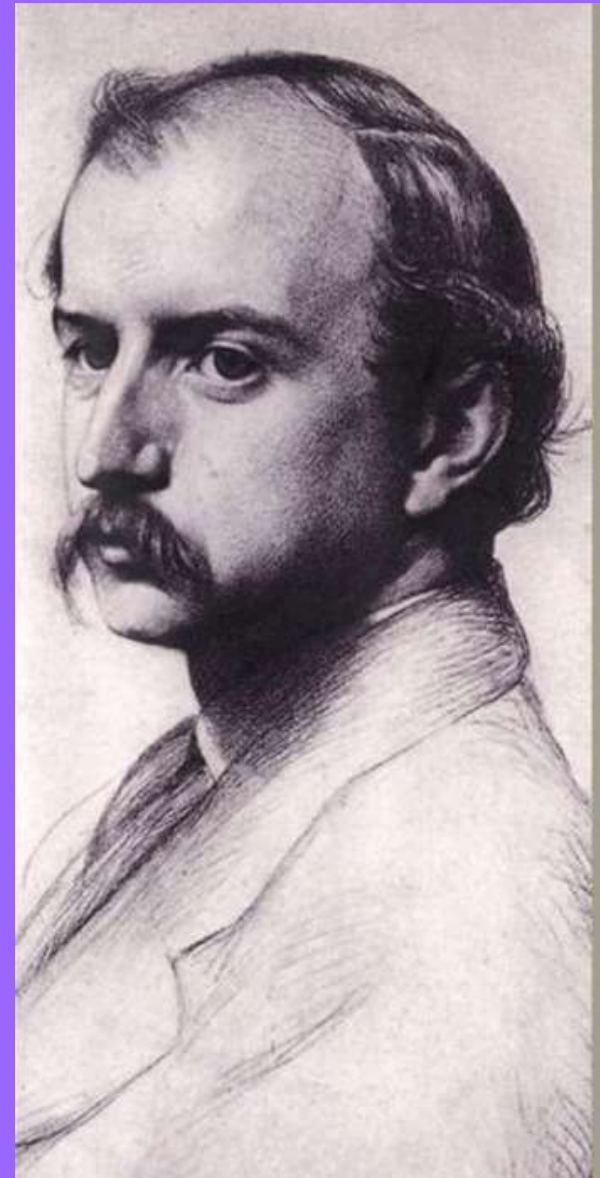
- Видатні українські філософи були поетами, письменниками, літературними критиками: М. Гоголь, Т. Шевченко, М. Вовчок, М. Костомаров, І. Франко, П. Грабовський, Л. Українка, М. Коцюбинський, В. Винниченко і інші

Поширення **матеріалістичного світогляду** пов'язане з діяльністю революціонерів-демократів: Т. Шевченка, М. Вовчок, П. Мирного, Ю. Федьковича, М. Драгоманова, О. Потебні, І. Франка, М. Подолинського, П. Грабовського, М. Павлика, Л. Українки, М. Коцюбинського.

- Памфіл Юркевич (1826–1874).
- «філософія серця», кордоцентризм
- значно випередив свій час та істотно вплинув на В. Соловйова, С. Трубецького, С. Булгакова, М.Бердяєва, С. Франка, М. Лосського, В.Зеньковського та ін.
- «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого» - цілісна філософсько-антропологічна концепція про серце як визначальну основу фізичного та духовного життя людини.
- Серце – це скарбник і носій усіх тілесних сил людини; центр душевного й духовного життя людини; центр усіх пізнавальних дій душі; центр морального життя людини.

Філософія України в ХХ-ХХІ ст.

періоди: 20-ті роки;

період сталінізму (30—50-ті роки);

кінець 50-х — 80-ті роки;

період перебудови.

репресії в Україні упродовж 60-х — першої половини 80-х років

Провідними українськими філософами цього періоду ХХ ст. були Дмитро Чижевський (1894–1977) і Микола Шлемкевич (1894–1966). До кола інтересів Чижевського належали історія філософії та історія літератури, зокрема література слов'янських народів (українська, російська, чеська, словацька). Завдяки глибоким філософським знанням він зробив філософським своє літературознавство. Основний внесок у філософію Чижевський здійснив не як теоретик, який прагне систематично викласти свої погляди, а передусім як історик філософії. «Теоретичних» філософських статей у його доробку небагато.

Провідною ідеєю філософії Миколи Шлемкевича було шукання правди. Переконаний ідеаліст, він прагнув до здійснення ідеалів Шевченка і Франка про добро, правду і красу, за нову українську людину, соборну ідею, національну свідомість, соборність, чинков, нових періодів українського суспільства.

- Від початку 90-х років основні зусилля філософів були спрямовані передусім на додання успадкованої ізоляції української філософії від західної, світової філософій. Це додання ізоляції представлене двома взаємопов'язаними напрямками діяльності — перекладами філософських творів українською мовою і дослідженнями історії західної та світової філософій. Здійснення та публікація перекладів є частиною джерелознавчих історико-філософських досліджень. Адже важливим складником публікації перекладів є науково-дослідна частина, яка включає написання передмов (післямов), коментарів, предметних та іменних покажчиків тощо. Це передбачає працю з текстами мовою оригіналу, така праця є основою, на яку має спиратися будь-який історик філософії. Уже в середині 1990-х рр. інтелектуальна ініціатива почала переходити до нового покоління — тих, хто став першопрохідником нових «віртуальних світів». Це — покоління Інтернету. Адже відбулася найважливіша подія — глобальна деконструкція світу тоталітаризму. Покоління Інтернету надало можливість «мерцям ховатися від своїх мерців», звернувшись до тих нових, фантастичних, постреальних, точніше, постмодерних об'єктів, котрі воно само могло конструювати. Основний смисл нової ери — зрощення мозку і всесвіту, техніки й органіки, створення розумних машин, працюючих атомів і квантів, смислопровідних фізичних полів, доведення всіх буттєвих процесів до швидкості думки. Час уявлення про розвиток, який можна осмислити на рівні механіки Ньютона і суперечностей на рівні «буржуазія-пролетаріат», давно минув. Справді, це «кінець реальності», про який так багато говорили постмодерністи всіх відтінків. Але реальності старої, віджилої, котра своєю архаїчністю перетворилася на гальмо розвитку.